

FUNDATA - PERIEȚI

Fundata – unul dintre rarele „sate noi” care au supraviețuit demolării – nu numai celei din 1964, menită să șteargă urmele abuzurilor și terorii, ci și cele pornite pe la începutul anilor '70 de Ceaușescu, ce și-a lăsat totuși amprente pe topografia cu numeroase goluri a satului de azi. Până în 1990 satul nu avea curent electric și condițiile de viață se asemănau cu cele din anii 1951-1956, așa cum semnala, într-o scrisoare trimisă la Radio-Timișoara în 12. 03. 1990, **Ion Ciomârtan**, basarabean deportat împreună cu familia din **Șandra** (Timiș) la **Fundata**, unde i-am înregistrat mărturia în 1994.

„Mai suntem aici 45 de familii, dintre cele deportate. Noi am rămas, pentru că nu aveam unde pleca, deoarece am fugit din Basarabia și Bucovina de Nord de comunism și am dat peste altul mai al dracului” – spune I. C. în scrisoarea menționată. În afară de mărturia publicată aici și de cea a lui Ion Ciomârtan, în arhiva noastră se mai află înregistrați **Petru Covic**, **Ilie Frunză**, (deportați din **Șandra**) și **Iulian Băcanu**, localnic, brigadier la ferma la care au lucrat deportații între 1951 și 1956.

„Tinerețea toată ne-am petrecut-o între așa chinuri!” V. S. A.

VLAD SABIE TRAIAN, născut în 26 februarie 1916 la **Igiești**, jud. Storojineț, Bucovina de Nord. Deportat cu soția, **VLAD SABIE AURELIA**, născută în 7 februarie 1921 la Igiești, Storojineț și copiii, din **Șandra** (Timiș) la **Fundata** (com. **Perieți**, jud. Ialomița). Înregistrați 15 august 1994, **Fundata**.

VLAD SABIE AURELIA: Ne-am căsătorit în '42 și în '44 au venit necazurile peste noi. Soțu era în război, eu aveam copil mic, o fetiță de 3 luni. Au venit, ne-au dat fișă de evacuare, destinația Baia de Aramă. Și cum să te duci? Ne gândeam ca să mergem cu trenu și aveam dreptu la 60 de kg de haine, ce poți să iei. Nu ne-am dus cu trenu, că nu se putea. Și ne-au luat caii, ne-au luat căruțe la rechiziție, armata română. Ne-a dat fișă de evacuare, că vin rușii. Au fost rușii în '40 și în '41 i-a dat înapoi. Și ne-am dus. Cinci săptămâni am mers pr drum. Aveam o iapă de-a făta. Și când au venit, numa bine o fătat, am avut mânzu, na, zic, gata, nu ți-o pot lua și pe asta! Și-am cumpărat o căruță, cu osiile de lemn, eram singură acasă (aveam 23 de ani). Și am făcut căruța aia cort, ca și cum ar merge ăștia eu merele sau cu var și am mers, am plecat de-acasă, am dat drumu la animale, le-am dezlegat, am dat drumu la porci, toate alea le-am lăsat așa, ca să nu moară de foame. Și am plecat pe 25 martie de-acasă cu căruța și am ajuns la Oltenia pe 1 mai. Cinci săptămâni am mers pe drum. Am avut pe mama, pe sora cu copilu. Și am ajuns acolo la Baia de Aramă și acolo dimineața or format o comisie și ne-o dus în comuna Crainici. ne-o băgat așa forțat în

casa omului și ne-o dat o cameră. Si am stat acolo.

M-am dus la lucru acolo la plantație, la pădure, ca să câștig un ban. Dar, plus de asta, până am ajuns acolo, mi-a murit copilul. Cum am trecut linia ferată la Buzău acolo, n-am putut să trecem, la 12 noaptea o dat drumul la oameni. Și când am dat să trecem mai în sat acolo, nu ne-a lăsat, că o zis să facem deparazitarea. Când colo aud, fetița, făcea numai hi! hi! hi! Caut, ochii peste cap! Gata, moare copilul! Am strigat, am țipat! Dați-mi drumul, că era linia ferată... că uite moare copilul, ce să mă fac? Și mi-au dat drumul, am trecut vreo 2-3 căruțe și m-am dus. „Primiți-ne!” era noaptea, ce să facem. Strigau la poartă: „Nu, duceți-vă mai departe!” Mai departe unde am ajuns era primarul satului. Și ei, săracii, ne-au primit și or venit, ne-a luat copilul: „V-a murit fetița!” Ne-o spălat-o, ne-a ngrijit-o, ne-o făcut cruce, ne-a făcut sicriu dintr-o cutie de zahăr din ăstea și a doua zi m-am dus și-am mormântat-o, am mers la biserică, toată lumea plângea, preotu o spus, așa de frumos, „undi s-o născut copilul ăsta, și undi moare, și undi-i tata copilului, dacă mai trăiește, că-i război”. Noi când am plecat de-acasă viscolea, era încă iarna.

Și-am stat în Oltenia ce-am stat și umblam, ne căuta dușmanii, că unde-s refugiații? Și fugeam, stăteam prin pădure, cu copiii, cu soră-mea, cu marna, să nu ne ridice, să nu ne ia. Stăteam toată ziua prin păduri, veneam seara. Săracii oameni strigau: „Haide, c-au plecat! Haide, c-au plecat!” Erau români care ne căutau, dar puși de către ruși, erau răi, răutăcioși.

Și dacă am văzut așa, am plecat la București. Aveam o cumnată acolo, am stat la ea câteva zile și-am citit tot în ziare să găsesc un servici. Am găsit servici la Spitalul Militar, în Cotroceni. Și-am stat de toamna și până în primăvară. Și-acolo m-am fost scris să merg la școala de asistente. Când colo mă cheamă la birou: „Uite! Ce faci? A venit ordin, toți refugiații să se prezinte la biroul mobilizării. Ce faci? Ce să faci? Cum să facem?” Și ne-o zis ofițerul, „dacă mergeți la biroul mobilizării, să știți că vă ia. Că pe sași, femei, bărbați, i-o luat”. Erau și militari, bolnavi acolo. Care s-a dus, nu s-a mai întors, le-a adus hainele. „Acuma ce faci? Te duci acolo sau ai pe cineva să pleci?” „Am – zic –, mă duc la Baia de Aramă”. Și mi-o dat foaie de drum, fișă de deparazitare, ca să nu mă oprească cineva, că așa era atunci, și am plecat. Și am stat cumva. Mă, ce să faci? A dat Dumnezeu și a venit ordin: toți refugiații care vrea să se repatrieze, bine! Care nu, să plece, să se colonizeze în Banat! În '45 a fost asta. Și am spus că mai bine mergem în Banat, ce să cauți... (*înapoi acasă - n.n.*) parcă a fost pământul nostru, casele noastre? Or fost ei stăpânii! Și legile lor au fost... Am stat noi sub ocupația lor.

Și ne-am dus în Banat. O venit soțul acasă, acolo în Oltenia și ne-am dus. S-a dus la București, am făcut acte pentru colonizare și am plecat. Era înspre toamnă, se culegea porumbu atunci. Ne-am dus în Banat la sfatul popular, comuna Șandra și ne-a dat o căsuță, o cămărușă, iară la un neamț bătrân, Riderkuhn Iosif și după aia în primăvară ne-a dat pământ. Stăteam cam greu acolo, omu, săracu, numai o bucătărioară, cămărușa ne-o dat-o nouă, după care ne-a dat în altă parte.

Ne-a împrumutat cu 5 hectare. Satul era numai nemți. Le-a luat tot, tot. Au, săracii oameni, tot au luat de la ei, până la urmă le-a luat și grâu. Veneau și lua din pod, ce-aveau cereale, din grajd vacile, porcii... Doamne, ce frică ne era și nouă!

Erau și moși acolo, care i-a colonizat. Țștia erau răi tare, care îi persecutau pe nemți. Noi nu, că și noi eram care am lăsat averea acolo...

Am trăit acolo până în '51. După ce ne-o luat pe noi, or făcut colectivul. Începuse prima tovărășie. Vai și-amar! Parcă, când mi-aduc aminte! Mereu mi-aduc aminte, parcă de vreun an, doi. Da de ce trebuia noi să pățim așa ceva! Tinerețea toată ne-am petrecut-o între chinuri!

VLAD TRAIAN: Eu eram voluntar în armată și prin '41 a-nceput război în a șasea lună. A-nceput războiul. Am plecat până la Odesa, am ocupat Odesa, c-așa ne-a promis, dacă ocupați Odesa vă întoarceți în țară și așa o și fost. Ne-a băgat într-o apă cu armele pe cap, am trecut dincolo. Ne-au respins rușii. Au mai scăpat puțini dintre noi. Am venit încoace și am mai stat 7 zile, iar ne-a pregătit și ne-a băgat pe flancu stâng. Acolo era... așa sta morții! Ne-o băgat iar, am atacat și-am ajuns în Odesa și ne-o adus în țară. Am ocupat-o iarna și mi-o dat drumu acasă să mă căsătoresc. M-am căsătorit și pe urmă mi-o telegramă iar, și iar am plecat la război. Și am lăsat-o acasă. În '44 rușii au venit încoace, au rupt frontu și iar ne-au băgat pe noi, iarăși la stânca Rostovan. Și-am stat acolo din martie și până în 24 august Când ne bătea ei, când îi băteam noi. Și-acolo am fost rănit de două ori. Și eram în spital și a venit mareșalu Ion Antonescu și-a vizitat spitalu. Și m-a luat pe mine și m-a întrebat cum sunt, de unde sunt, dacă-s căsătorit, dacă am copii, unde-s părinții? I-am spus că sunt căsătorit, am o fetiță, dar nu știu de ei. Și părinții am spus că sunt deportați în Siberia. Acolo i-a omorât, n-am mai știut de ei, Vlad Sabie Teodor și mama, Veronica. Și i-a dus acolo în Kazahstan. Că am mai avut și niște frați mai mici, ei au scăpat. Ei s-au dus la lucru și părinții i-a lăsat acolo, în niște bordeie; i-au omorât cu foamea, așa mi-au povestit: „Când ne-am dus, i-am găsit morți, în pământ acolo, i-am luat, i-am pus pe-un cărucior și i-am dus într-o gărlă. Și, zice, dimineața când ne-am dus am găsit numai oasele” (Soția: i-au mâncat sălbăticiunile).

Asta a fost. I-am povestit tot, așa cum a fost, lu Antonescu. M-a mângâiat și m-a întrebat dacă vreau să mai merg pe front. Eram de două ori rănit, dar mi-a fost rușine să zic că nu. Da! Mi-am revenit. Prima oară, un proiectil acolo i-a omorât pe toți, numai eu am scăpat. Comandantul l-o rupt în două. Eu n-am fost băut nimica și eram așa de atent! Pe când plecau la atac mai beau oamenii! Eu n-am vrut să beau nimica. Și când am văzut că o venit ăla și o făcut foc, pe unu l-o rupt în două, lu altu i-o rupt capu, pe mine m-o dezbrăcat complet și eram paralizat așa și eram negru și așa tremuram și nu puteam vorbi deloc. Și în spital așa m-a întrebat i Antonescu cum și ce. Și a doua oară m-o rănit în mână. Da, a doua oară m-am întâlnit cu el pe front și pe mine m-a împușcat și el era în inspecție să controleze frontul. Și eu m-am dus la o salvare și m-a pansat, dar nu m-am dus la spital, că eram șefu trenului de luptă, duceam muniție, trebuia să duc muniție. Așa cum am fost rănit, așa m-am dus și de-acolo am mers, am mers. Și-o mai durat niște zile și s-o anunțat... Și noaptea o atacat cincii divizii rusești pe una de-a noastră. Nemții erau 80% plecați, noi nu mai eram, o venit aviația americană și ne-o făcut zob pe noi! Dacă nu veneau americanii, noi ocupam Rusia! Bătea tunurile noastre 20 km de Moscova, Sevastopolu o fost ocupat de noi. Și când o strigat Stalin, nu stați în spate și radeți, că ne termină pe noi și vă ia pe voi! Și atunci au venit americanii și turna pe noi cu sacu. N-am rezistat și ne-a terminat. În data de 23 s-o anunțat armistițiul; pe mine m-o prins acolo, eu am fugit din cercu lor. Păi numai eu și un locotenent am scăpat de-acolo. Restu i-o omorât, i-o prins, nu știu ce s-or făcut. Eu m-am dus la unitate, de-acolo ne-o îmbarcat să ne ducă la Roșiori Arad și de acolo ne-a spus: „măi băieți, plecați acasă, vă căutați soțiile!” Eu am știut de ea, că mi-o scris pe front, la Crucea Roșie și de-acolo la P.S. și i-a trimis adresa mea. Și eu i-am scris acolo: „eu sunt sănătos, dar până primești tu scrisoarea, poate mă bâzâie musca!”

Și de-acolo am plecat, mi-am găsit soția, m-am dus la București, am intrat în servici. Eu eram militar și am prins comenduirea și când i-am arătat documentu, mi-o zis: „Măi băiete, du-te și te dezbracă și fugiți de-aicea, că vă ia rușii pe toți și vă împușcă! Du-te unde te duci!”

Așa am și făcut. M-am dus, m-am colonizat; de-acolo au venit și m-au

deportat în '51 și mi-au pus pușcă-mitralieră la poartă: n-ai voie să miști, nu-i voie nimica! În trei ore să fie împachetat, la vagoane. Dar nu am știut unde mă duce. Ne duce în Rusia? Și ziceam dacă ne duce în Rusia ne desparte de copii, aveam deja trei copii. cel mai mare de 4 ani, al doilea de 3 și unul de 1 an și jumătate. Și ne-o pus la vagoane și ne-o adus aice. Aice, când am văzut că ne lasă în țară, o, o, ce bine-i! Gata! Aicea-s români! Ne-o spus acolo – zice un căpitan – uite, să vă faceți o căsuță aici!

Și-am făcut o colibă aicea! Era filmată atunci prin America. Una de aicea avea față în America. Aviația o filmat. Și o scris fata uite mamă așa, cum cărai la chirpici și cum erai cu o rochie rută și așa.

V.S.A.: Ne-am dat jos din căruță, că eram cu coloana așa și aici ne-a dat jos ofițeru, zice că aici îi numărul lotului. Da fetița aia mai mare, ce-o aveam, zice: „Da de ce ne-ați adus aicea! Da ce-am mânca? Da mai mergem acasă?” Ala săracu, ofițeru, o făcut așa, o dată: „O, Doamne! Ce-o mai făcut și statu ăsta!” O-nceput să plângă, lacrimile îi curgeau, am plâns și noi! N-a vorbit cu noi, dar c-un copil așa micuț...

V.S.T.: Am făcut colibă aicea, pat din paie, cum am putut noi acolo, culcam copiii, eu, soția cu mama, acolo. Apăi noaptea auzeam au! a! Și când ne uitam, niște șerpi atâta, îi mușca pe copii... Și erau sălbăticiuni, când controlam, tot felul de gârzoabe, viermi. O dat Dumnezeu de-am făcut și căsuța și ne-am văzut aici.

Apăi, prin '53 parcă, așa ceva, m-am trezit într-o dimineată, eram aici, stam la masă, aici mai era o cameră, da am stricat-o. Stau la masă și cum stau la masă o venit cineva de la sfat, unu de la Comitetu Central. O-ntrebat aici stă Vlad Sabie Traian? Aici. Și vreau să vorbesc cu el! Eu am ieșit pe ușă. „Bună dimineată!” - „Bună dimineată!” - „Dumneata ești?” - „Eu sunt, ăla.” - „De când te caut!” - „Din '51 cred că mă căutați, nu?” - „A, cică vrei să spui că de când te-a ridicat” - „Da!” Unu care cred că îl chema Iftimie și nu mai știu cum. El a fost condamnat la moarte. A fost dezertor în Cernăuți acolo. Și eu am fost de servicii atunci și i-am făcut rostu de el a scăpat. Adică, nu l-a împușcat! Și a venit aicea să mă ieie, era Gheorghiu Dej și Petru Groza atunci, nu era Ceaușescu. Zice, dacă vrei, vii cu mine, îți dau servicii unde vrei! Întâi m-a prins, m-a pupat. Zice, nu mă cunoști? - Nu te cunosc! Zice, eu sunt ăla care ... tu mi-ai dat viață atunci.

El a fost vinovat. El a dezertat din armată și a furat niște secrete militare atunci. Lucra comunistu! Eu n-am fost comunist, nici azi și niciodată nu voi fi! Era în regiment cu mine. Nu vroia să facă armată, potlogari din ăștia. Și el îmi zicea, dă-mi drumu mie! Mă, eu nu-ți pot da drumu ție, că dacă-ți dau drumu ție, trebuie să mor eu, dar tu, dacă ești deștept, ai scăpare! Era la închisoarea aia un geamuleț, s-o-ntors, o rupt geamulețu ăla, o ieșit pe-acolo și s-o dus. Dimineăta, necazuri, declarații, cine-a fost de servicii, cum a fost de servicii? Dacă n-am simțit? N-am simțit nimica! Eu am știut și am auzit când a căzut cirnentu ăla. Dar ce, era să-l omoare? A plecat, să se descurce!

M-a găsit aici. Zice. „Eu sunt ăla care mi-ai dat drumu atunci ... mă-mpușca pe mine în fața unității”. Vii cu mine acolo la București, faci un memoriu la Gheorghiu Dej, la Petru Groza. Și zice: „Îți dau servicii unde vrei!”

Eu am spus așa: „Domnule, nu mă duc nicăieri! Am casă și cu copii, stau aici unde mi-a dat o bucățică de pământ”. Mă temeam de comuniști. Zicea soția, să nu te duci, că, de se schimbă timpul, strelaiu și caput! „Strelaiu”, rusește, „te-mpușcă”, iar nemțește „caput”! (*râde*).

Aoleu! În '40 când au intrat rușii. Noi stam pe malu Nistrului, la Cernolioca... și așteptam să deschidem foc, că intră rușii să ocupe Basarabia. S-o făcut ora 12, am primit telefon că rușii au intrat în Basarabia, au ocupat-o toată și pe noi ne-au prins

acolo.

Gata! A început retragerea către Prut, am ajuns la Ștefănești, la Ștefănești acolo, dimineața ruși cât lumea, cu două tancuri pe pod, n-am avut voie să trecem, nici unu de fapt. D-acolo Dumnezeu mă pune pe mine și întreb o evreică până unde-i ocupată Basarabia și Bucovina. Mă-ntreabă, da de unde ești? Zic, din Storojineț, comuna Igiești -, „Îi ocupată! Hai rămâi la noi aici!” -, „Nu, nu rămân”. Le spune ceva rusește la ruși, evreica aia și mă ia unu de-aici și unu de-aici și mă bagă-n lagăr. Ce-am făcut eu, de ce n-am putut să tac să nu-i spun?

Era lagăru ăla plin acolo, da era pe malu Prutului și pe malu Prutului era niște catină, niște bălării, buruieni din astea. Eu pe dedesubt, pe sub gard, pe sub mal, și-am venit în spatele căruțelor, m-am dezbrăcat, m-am îmbrăcat altfel și m-am dus. M-am dus acolo și era un major, îl căuta pe el să-l împuște, un plutonier-major. Și i-am spus, fii atent, că te caută acuma, te urmărește, că l-ai bătut pe ăla și-acuma să știi că te împușcă. Eu i-am auzit când au vorbit acolo. Majoru s-a suit călare pe cal și-a trecut printre tancuri. Pe urmă a venit un ofițer de ăla, un rus cu santinelele alea: să nu dea drumu la nimeni. Pe mine nu m-au mai găsit... nimenea, așa. După-masă, o dat drumu, am trecut dincolo în Ștefănești, ne adună pe toți roată. Văd un comandant neamț Scharwald Ștefan, el era român din Cernăuți era, ca și mine, zice: „Treci colo!” Se mai uită, mai scoate pe altul: „Treci acolo!” Ce-am făcut, măi, eu știam că n-am nici o abatere. Dă drumu la companie să se ducă, acolo, dă ordin: „Vlad!” „- Onor, domnule căpitan!” - „Te duci și iei cei doi evrei, la cota nr. 1 îi împuști și-i dai pe apă!” -, „Am înțeles, domnu căpitan”. Am înțeles și executarea, așa era atunci.

A venit seara, i-am luat, ăia plângea: -, „Mă Traian, ne-mpuști!” -, „Nu vă-mpușc, măi, mergem la cosit iarbă, la cai. Nu vă-mpușc!”

Am trecut și cota 1, am trecut și cota 2, că nu voiam să-i împușc. Nu știam cum să mă descurc să nu-i împușc. Aud un zgomot, în docar. Docariu ăla venea de la divizie. Un alt căpitan, mai mare, el era comandant peste noi. L-am oprit eu acolo, l-am cunoscut și el m-a cunoscut pe mine. -, „Ce-i cu tine, măi?” Zic: -, „Uite am primit să-i împușc pe ăști doi militari, evrei”. -, „Mă, tu le dai drumu, nu-nti nimic, că nu se știe ce va fi.” -, „Da, da mâine mă-mpușcă pe mine... -, „Nu, tu spui că te-ai întâlnit cu mine până la cota nr. 1 și eu ți-am dat ordin să le dai drumu!”

Așa am și făcut. Le-am dat drumu la evreii ăia. S-or dus. Dimineața iar raportul escadronului. Cum mă vede: - „Vlad!” - „Ordonăți!” - „Ce-ai făcut?” - „I-am terminat, domnule căpitan, i-am terminat”. Nu durează 10', că văd, îl aduce pe unu cu pușcoiu. Când l-a adus: „Vlad, ce-ai spus?” -, „Să trăiți, domnu căpitan! Eu n-am până la cota 1, pe izlaz. Și când am ajuns m-am întâlnit cu dl. căpitan Sterescu și mi-o dat ordin să nu cumva să-mpușc oamenii. Dvs. să vorbiți la telefon cu el, că el e mai mare decât Dvs.! Și să nu-mpușc oamenii, să le dau drumu! Și așa am și făcut!”

S-o dus la telefon și când a vorbit nu mi-a mai spus mai mult nimic.

Din Șandra erau și nemți și basarabeni și bucovineni, mulți erau. Și nemți și români, și bihoreni, în '52 i-a adus. Erau oameni care erau cu avere. Pe noi ne-a bănuț că noi ținem cu americanii.

Eu făceam chirpici și soția umbla cu caru la fermă, la lucru, că ne trebuia mâncare și nu ne-o dat aici.

V.S.A.: Era în timpul treieratului, că era în iunie. Eu stăteam până la 4, ieșeam de la lucru, căram cu căruța la Perieți, la fermă și mergeam până la ora 4 și de la 4 până dimineața la chirpici. Ne-au obligat să dăm și cotă de chirpici. Am făcut școală, sfatul popular, dispensar, miliția... Cei de aici (*înainte vreme - n. n.*) lucrau pe moșie. Le da cereale, le plătea și era bine. Dar acuma se tem să nu vie regele, să le ia pământu (*râde*). Mai bine să moară decât a veni regele-n țară!

În '56 a luat restricția. Bănățenii, nemții au plecat toți, n-au rămas nici unul. Au venit macedoneni, au venit din alt sat, s-a stricat un sat, nu știu de unde. Erau tot deportați și după ce au venit aici i-a scos și de-aici. Hai plecați! Și-au plecat. Dacă veneau cu tractoare și bubuia colțu casei?

Și deținuți politici, când eram noi, o-nceput să-i aducă aici de pe la Canal.

V.S.T.: Dacă nu murea Ceaușescu, nu mai era nimic aici și gata! Termina! De ce? Dărâmați! Să plecăm de-aicea! Hoți! Criminali de război, striga la noiăștia, comuniștii! Plecați de-aici și plecați de-aici! Puneam în grădină porumb, floarea soarelui, veneau cu tractoarele, le-a discuit, numai ca să plec. N-am vrut să plec. Până la urmă stau aici! Nu voi pleca niciodată!